

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2021.24.39>

НЕ БІЙСЬ, НЕ ЗРАДЖУЙ, НЕ МОВЧИ (РЕЦЕНЗІЯ НА НОВУ КНИГУ ОЛЕГА КОСТЯНТИНОВИЧА РОМАНЧУКА¹)

Кучерпа Микола,

кандидат історичних наук,

професор кафедри історії України та археології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Історія сучасної України досить широка й різноманітна. Вона безперервно поповнюється новими публікаціями. Серед них є така, яка відразу привертає підвищену увагу і є істотним прирощенням знань про сучасну Україну. Ми отримали оригінальну працю, яка викликає інтерес із багатьох причин. Ідеться про нову книгу Олега К. Романчука «Не бійсь. Не зраджуй. Не мовчи». Вона має ще й уточнювальну назву: «Публіцистика воєнного часу. Вибрані тексти 2014–2019: статті, есе».

Рецензована книжка, яка побачила світ за фінансової підтримки Фондації імені Івана Багряного (США), – публіцистичне відтворення шестирічної історії гібридної війни, спровокованої Московією взимку 2014 р. Відомий публіцист, письменник, науковець і викладач Олег К. Романчук у своїй новій книзі здійснив ретельний аналіз причин наших перемог і поразок, успіхів і невдач. Зібрані під однією обкладинкою тексти, написані у 2014–2019 рр., є безкомпромісним дослідженням драматичних подій в Україні, вирізняються скрупульозністю добору фактичного матеріалу й детальністю аналізу. Відразу зазначимо, обрана автором проблематика книги є надзвичайно актуальною і соціально важливою.

Автор, як своєрідний новітній літописець, послідовно, крок за кроком, не лише подає читачеві у хронологічній послідовності факти з новітньої історії України, а намагається відшукати глибинні причини всього того, що діється в нашій державі та суспільстві. Його принципова позиція – не відступати, не поступатися. У цьому виданні автор висловлює свій біль, тривогу, бачення майбутнього української держави. Його книгу можна умовно поділити на чотири розділи: 1) держава – влада – суспільство; 2) російсько-українська війна; 3) історія України; 4) культура, віра, мова.

Автор зібрав і опрацював чималий пласт інформації щодо сучасного становища української держави і суспільства, про рефлексії на російсько-українську війну, яка багатьох заскочила зненацька, також про перші кроки різних політичних сил для опанування ситуації. Олег К. Романчук увів до наукового вжитку нові матеріали, або ті, які досі не привертали досить широкої уваги. Водночас він зібрав докупи інформацію про діяльність багатьох суб'єктів процесу з різних джерел походження. У результаті події висвітлені з різних ракурсів, а сумарний результат виглядає в деякому розумінні багатомірним, багатобарвним. Доречними є такі елементи книги, як епіграфи. Поринаячи в їхній смисл, читач отримує додаткові можливості для того, щоб чути не лише голос автора, а й думки світових авторитетів.

Розпочинається книга публікацією «Від кризи соціального розвитку до соціального вибуху?». Вона написана в січні 2014 р., коли перед Україною постали основні критичні завдання: уникнення конфронтації в суспільстві, поділу країни та подолання авторитарних виявів режиму; розв'язання проблеми зовнішньої несумісності – невходження/входження до Митного союзу, невходження/входження до Європейського Союзу, уникнення екологічної катастрофи.

Це був час Революції гідності, час, коли внутрішні й зовнішні суперечності в українській державі настільки загострились, що для її подальшого існування нагальне розв'язання критичних завдань стало життєвою необхідністю. Автор застеріг, що тут неприпустимі помилки – інакше наслідки для суспільства, країни будуть катастрофічні. Суспільство має усвідомити, що всі без винятку державні чиновники в поки що нетоталітарній державі – найманці, які виконують волю наймача. Цим наймачем є народ, а не великі грошові мішки, яких в Україні принаймні дев'ятеро, які володіють майже вісімдесятьма відсотками економіки країни. Тож публіцист нагадує вченню філософа-просвітителя Жан-Жака Руссо, який наголошував, що в разі узурпування державною владою природних прав народу народ має право на повстання, щоб повалити владу і встановити народний суверенітет. І народ повстав, і повалив ненависну владу. Автор цілком резонно ставить питання: «Чого потребує нинішня Україна?», відразу дає відповідь: «Насамперед політичної волі політичного проводу». На думку Олега К. Романчука,

¹ Романчук Олег Костянтинович. Не бійсь. Не зраджуй. Не мовчи. Публіцистика воєнного часу. Вибрані тексти 2014–2019 : статті, есе. Львів : Універсум, 2020. 607 с.

українська держава потребує системного аналізу, інвентаризації не лише засобів виробництва, але й думок, світогляду, переоцінки суспільних цінностей, моралі. В умовах російської агресії України, уважає публіцист, треба, не випускаючи з рук автомата, провести кардинальні реформи – у державному апараті, у правоохоронних органах, у війську. Здійснити цю операцію без запровадження елементів авторитаризму не можна – представники корумпованих структур і відомств чинитимуть/чинять запеклий опір наведенню ладу в державі.

У книзі висвітлені проблеми пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем, зумовлених розхитуванням світової системи міжнародних відносин і безпеки, загостренням міждержавної та міжнаціональної конфронтації, нівелюванням принципів верховенства права, суверенної рівності, територіальної цілісності держав, а також взаємодія нашої країни з міжнародними організаціями, ціла низка інших питань.

Особливим предметом уваги автора стала ключова тема: російсько-українська війна. Їй автор присвятив цілу низку таких статей, есе, як «За крок від інтервенції чи перевірка на патріотизм?», «Як виграти війну? Війна як система», «Порошенко має позбутися страху. Війну треба визнати війною» «Головний противник, або Вгору по драбині, що веде долу», «Як перемогти Московію?», «Війна Росії проти України», «Колаборація по-українськи», «Особливий статус Донбасу не принесе мир», «Мир над усе», багато інших. У них публіцист намагається зрозуміти причини, аналізує перипетії та робить прогноз можливих наслідків війни для сучасної України.

Олег К. Романчук наголошує, що відповідно до своїх правових обов'язків українська влада мала б організувати визвольну війну, а не соромливо намагатись домовитися з новітнім лідером Орди. Він стверджує, що українці мають позбутися будь-яких ілюзій щодо можливостей домовитися мирним шляхом із країною-агресором. Для нас, уважає автор, єдиний спосіб припинення війни – це перемога над Росією.

Органічним розвитком цієї проблеми постає тема осмислення імперської, тоталітаристської, шовіністичної основи сьогоденної путінської Росії. Автора можна зарахувати до числа особливо найпроникливіших аналітиків в українській публіцистиці, який уміє доглибинно розтинати ментальні й ідеологічні пласти російського великодержавництва. Автор наголошує, що війна за історичну пам'ять між Московією й Україною ніколи не припинялась, що ворожа пропаганда століттями працює, щоби тримати під контролем наші культурні, територіальні, економічні кордони, що доба гібридних та інформаційних воєн породжує гібридний стан суспільства: обиватель не усвідомлює, що країну чекають нелегкі часи, важкі випробування, що протистояння Києва і Москви триватиме доти, доки на мапі світу існуватиме етнічна антисистема із брутально привласненою історією Київської Русі. Інші авторські сюжети, сповнені влучних спостережень та грамотного аналізу, спонукають читача не лише до історичного заглиблення, а й до нового осмислення сучасних російсько-українських відносин.

Найважливішою причиною всіх наших бід, зауважує автор, є перебування у стані «хронічної невизначеності». Країна від однієї невизначеності переходить в іншу. Не розв'язавши проблем минулого, потрапляємо в ситуації, які ще більше переобтяжують нас минулим. А часу для розв'язання проблем стратегічного майбутнього залишається все менше і менше. Живемо у стані архаїчного часу.

Імпонує те, що автор книжки не прагне ідеалізувати або романтизувати історію. Історична тематика досить повно представлена у книзі. Так, у статті «Червоно-коричневий вірус» автор на основі порівняльного аналізу дійшов висновку, що між комунізмом і фашизмом існує спорідненість. Зокрема, у цьому аналізі він звертається до класика світової філософії Карла Ясперса, який охарактеризував держави, створені нацистами і комуністами, як злочинні і такі, що не можуть бути реформовані. Їх можна лише ліквідувати. Як відомо, нацистська Німеччина була ліквідована в 1945 р. Через чотири десятиліття почалася модернізація одного з найстрахітливіших режимів на планеті – комуністичного. У серпні 1991 р. цей процес привів до формальної заборони компартії, однак режим, як стверджує Олег К. Романчук, так і залишився неліквідованим. Елітарна номенклатура, партфункціонери без особливих зусиль трансформувалися, мімікрували в націоналістів і шовіністів усіх мастей та відтінків, у фашистів і демократів тощо.

Автор нагадує читачам, що комуністичні ідеологи полюбили вказувати на злочинну ідеологію фашизму. Тим часом біля ідейних витоків сталінщини стоїть зловісна постать представника російського революційного тероризму, лідера «Народної розправи» Сергія Нечаєва з його «Катехізісом революціонера», у якому проповідувалася цілковита відмова від будь-яких моральних норм для перемоги ілюзорної мети – комунізму. Й. Сталіну і його поплічникам із більшовицької партії до снаги було співробітництво з нацистами Німеччини. 25 грудня 1939 р. у «Правде» за підписом Й. Сталіна був надрукований текст телеграми міністрові закордонних справ Німеччини Й. фон Ріббентропу: «Благодарим

Вас, господин министр, за поздравления. Дружба народов Германии и Советского Союза, скрепленная кровью, имеет все основания быть длительной и прочной». Тож навряд чи лицемірів Йоахім фон Ріббентроп у розмові з італійським міністром закордонних справ Галеаццо Чіано, зятем італійського дуче, 10 березня 1940 р., коли зізнався: «Я почував себе у Кремлі, мов серед давніх партійних товаришів».

До іншої статті ««День Перемоги» чи «День Скорботи»?» автор обрав епіграф зі спогадів учасника Другої світової війни, письменника, члена-кореспондента Російської академії мистецтв Миколи Нікуліна: «Те, хто победил, либо полегли на поле боя, либо спились, подавленные послевоенными тяготами. Остались у власти и сохранили силы другие. Те, кто загонял людей в лагеря, те, кто гнал в бессмысленные кровавые атаки».

Публіцист стверджує, що в путінській Росії ідея «Великої Перемоги» перетворилась на своєрідний «останній бастион» імперської ідеології, на табу, яке не терпить переосмислення. Найменша спроба створити об'єктивну наукову картину минулої війни розцінюється як замах на щось священне й непорушне. На озброєння взяті найефективніші закони семіотики для виправдання зlodіянь комуністичної системи, для створення новітньої міфології ХХІ ст. Небезпечної та підступної, яка брутально заперечує природне право народу на цілковиту реабілітацію історичної пам'яті. Москва зуміла окупувати інформаційний простір України – телекрани заповнили радянський кінобрухт, примітивні кінофальшивки, від яких відгонять совдепівською пропагандою, російсько-імперським шовінізмом і мілітаризмом.

Автор не залишається осторонь від іншої дратливої теми часів Другої світової війни – «Волинь'43». У статті «Колаборація по-українськи» він стверджує: «На жаль, в історії Української держави ХХІ ст. виявив колаборації предостатньо. Скандальних і промовистих. Приміром, 1 липня 2013 р. 148 народних депутатів України звернулися до Сейму Республіки Польща із проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу».

Коментуючи хворобливі фантазії деяких українських парламентаріїв про геноцид поляків, екс-президент Леонід Кравчук відзначив: «Заява 148 з них із закликом до польського Сейму визнати події на Волині геноцидом – безпрецедентний у світовій історії випадок, коли політики просять законодавчий орган іншої держави звинуватити в найважчому із злочинів представників свого народу. Це антигромадський, антинаціональний крок, що може бути прирівняний до національної зради».

Предметом уваги Олега К. Романчука стала тема Брестського мирного договору. У статті «Відлуння Берестейського миру» досить детально, на основі архівних матеріалів, спогадів учасників переговорів аналізує причини та наслідки укладення для України Брестського мирного договору. Тут автор наводить цитату зі спогадів Миколи Залізняка, який брав неофіційну участь як посередник між делегаціями Української Народної Республіки, Німеччини й Австро-Угорщини на мирних переговорах у Брест-Литовську в січні – лютому 1918 р. «Саме після большевицького перевороту в жовтні 1917 р. була найкраща нагода для України відділитися цілковито від решти Росії, а миром із центральними державами забезпечити себе від московських большевиків, від гетьманату, від повстання проти гетьмана і тої анархії, яка кінець кінцем привела Україну в ярмо московсько-жидівського большевизму. Ми можемо зрозуміти і знайти різні-преріжні оправдання і причини для зрозуміння тодішньої поведінки політичних українських діячів. Але факт, на мою думку, лишається фактом, що вони були кепські провідники, слабодухи, короткозорі, боязкі, що вони ані не мали сильної волі до влади, ані не були настільки політично вироблені, щоби свідомо і планово вести свій нарід до здійснення його найвищої цілі – до створення власної держави». Як бачимо, його думки, висловлені в січні 1928 р., актуальні й сьогодні.

В іншій статті «Коли ООН позбудеться Росії?» автор наводить аналогії із 82-річними подіями, коли 14 грудня 1939 р. СРСР було виключено з Ліги Націй, попередниці ООН, за масові бомбардування сталінською авіацією цивільних об'єктів Фінляндії, зокрема її столиці Гельсінкі. Тепер, коли Росія вчинила акти агресії проти суверенних держав Грузії й України, автор рекомендує українським дипломатам порушити питання про перебування Росії у складі Ради безпеки ООН, отже, у самій організації, яка, утім, уже давно потребує кардинальної реорганізації. Читачеві представлено інтелектуальний масив ґрунтовного історичного екскурсу в наше минуле, який логічно підводить до проблем сьогодення.

Вочевидь, більшість проблем, які постали перед Україною, так чи інакше пов'язані з питаннями демократії, національної та міжконфесійної злагоди. Незаперечним здобутком автора стало те, що він постійно звертається до проблем духовності нашого суспільства – освіти, культури, віри, мови. На його думку, попри певну байдужість частини вітчизняної політичної еліти до духовних проблем сучасності, духовність є не менш глибокою й важливою складовою частиною для людини та суспільства, ніж проблеми матеріального характеру. Вочевидь соціум, що зазнав певних втрат моральних орієнтирів, не може розраховувати на національне майбутнє, у якому торжествують ідеали гуманізму й моралі, де інтелектуально модернізується особистість. Тому широка палітра духовно-культурного матеріалу,

докладне цитування моральних авторитетів та лідерів думок дозволяють говорити про стійке намагання автора подолати постімперські детермінанти у змісті суспільної свідомості. Прогностична цінність і об'єктивність авторської аргументації загалом не викликає заперечень.

І саме в цьому моменті розкривається головний сенс творчості Олега К. Романчука як публіциста: сміливо стояти на сторожі насущних принципів нації і беззастережно боронити їх супроти фальші, підлості та безідейності. Його нова книга «Не бійсь, не зраджуй, не мовчи», безумовно, сприятиме значному приросту знань про широкий спектр українських проблем, а тому цінність видання непроминальна.